

Beszédprodukción

Gondolat átalakítása jellé

- ◆ Nehéz vizsgálni, alapvetően 2 támpont:
 1. Nyelvbotlások
 2. Szünetek (spontán beszéd közbeni)
- ◆ A beszéd generálása igen gyors: átlagos tempójú beszélőnél 11,2 h/s, ez kb. 120-150 szó/perc
- ◆ kijelentéseink általában teljes mondatok – grammatikus és agrammatikus mondatokat is produkálunk
- ◆ A beszéd egységei azonosíthatóak

Spontán beszéd

- ◆ Gyakorikak a közbeékelések
 - ◆ Tudod, lehet, hogy te is így vagy vele...
- ◆ Váratlan bővítmény – nem a helyén van
 - ◆ „S bejárnak, negyedévente vizsgázni, rendes iskolába a gyerekek....”
- ◆ Hibázások gyakorisága:
 - ◆ helytelen névelő
 - ◆ agrammatikus formák: leggyakrabban egyes-többes egyeztetési hiba, téves esetrag-kiosztás
 - ◆ szavak indokolatlan ismétlése (+ szóval, és, akkor, azután)

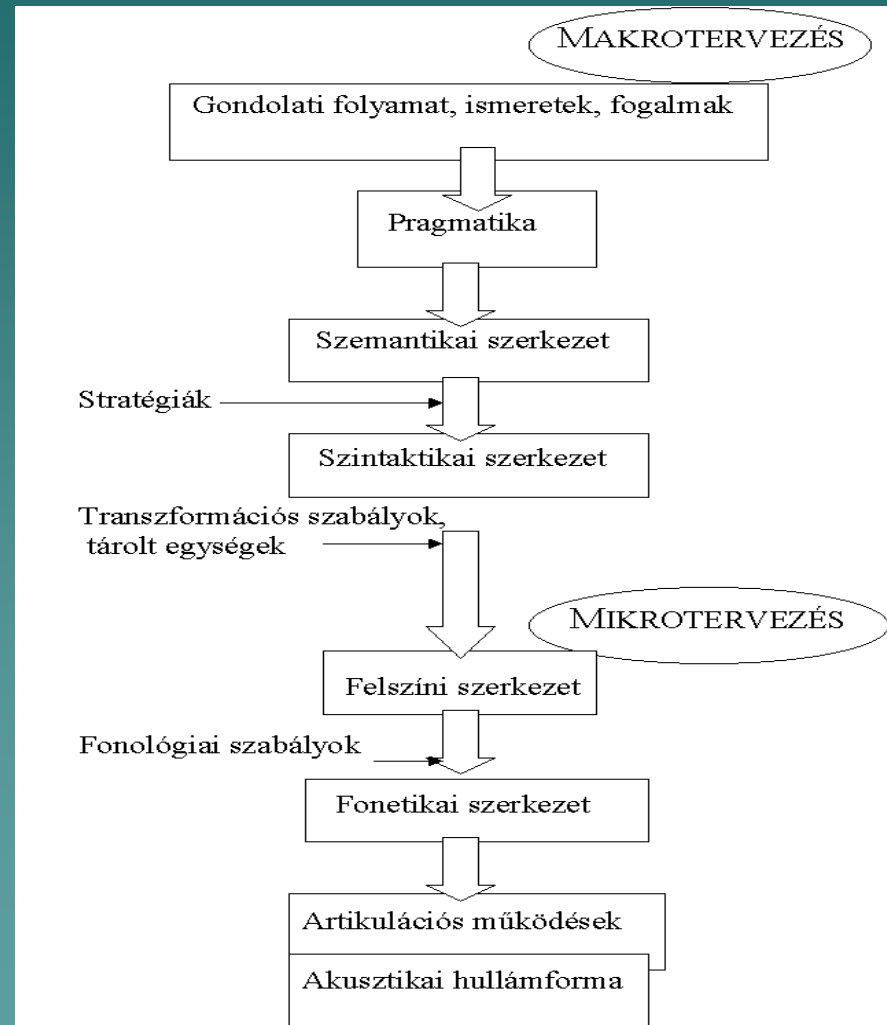
Spontán beszéd 1.

- ◆ egyrészt: erős redundancia jellemzi
- ◆ másrészt: gyakran asszociációkat tartalmaz, nem releváns részeket
- ◆ esetenként nem veszi figyelembe a hallgató háttértudását, ez komm-s problémához vezet
- ◆ gyakorta zavaros lehet, a hallgatónak aktívan rekonstruálnia kell az adott gondolatmenetet

„...de sokszor rá szoktam írni a papírra hogy a vizsgálatok a aggódó szülő hogy a gyerekek hála Isten semmi baj nincs ezek általában öt-hat évesek hallott arról hogy diszlexia ugye és akkor megijed és elhozza a gyereket és tényleg semmi gond nincs...” (Gósy 2004)

Spontán beszéd 2.

Mikro- és makrotervek (Levelt 1989)

Hezitálások és néma szünetek

- ◆ Kitöltött (hezitálás, filled pauses) és nem kitöltött (unfilled pauses)
- ◆ Többször fordul elő kitöltetlen szünet tartalmas szavak előtt, mint funkciósavak előtt: lexikai keresés
 - ◆ Gyakrabban fordul elő ritka szavak előtt
 - ◆ Ha mégis funkciószó, inkább előtte mint utána
- ◆ Gyakrabban van szintaktikai határokon akár kitöltött, akár kitöltetlen szünet
valószínűleg nem csak a légzés, hanem a mondattevezés miatt
- ◆ A makrotervek fő pontjainál is lehet szünet
- ◆ A kitöltött szünet jelentősége - hallgató
- ◆ A habozásra a hallgatónak is szüksége van

Hezitálás

- ◆ Lindsley (1975)
Tovább tart egy igéből és egy főnévből álló képaláírás generálása, mint egy csak főnévből állóé
- ◆ Szintaktikailag összetettebb – több időre van szükség
- ◆ Beattie és Bradbury (1979)
35%-al kevesebb szünet > több ismétlés és javítás
Kevesebb szünet = több hiba
- ◆ A saját beszédtempóra is igaz: gyors beszélők több hibát vétenek
- ◆ Ha sokszor ismételt témáról beszél valaki, kevesebb szünetet tart – túlgyakorolt viselkedés

Nyelvbotlások

- ◆ Elszólás vs nyelvbotlás
(Freud, nemkívánatos meghangosítások)
 - ◆ 1000 szó:1-2 elszólás–izgalmi állapot (Motley)
- ◆ Reverend William A.Spooner – spoonerisms
- ◆ Speech errors / slips of tongue
- ◆ A tételezett nyelvészeti fogalmak igazolása:
- ◆ A beszédprodukciónak modelljeinek alapját képezik

A nyelvi egységek

- ◆ „inkább add oda neki a romlott roghurtot” (joghurtot)
- ◆ „fonológiai hurok” > „fonológiai furok”
- ◆ „startégia” > „tragégia”
- ◆ „vidám téma” > „vidám tréma”

◆ Fonetikai egységek

– Alapvető hibák:

- ◆ Anticipációs hiba
- ◆ Perszeverációs hiba
- ◆ Törléses (deléciós) hiba
- ◆ betoldásos hiba
- ◆ Felcserélési hiba

Fonemikai hibázások

- ◆ „bomba robbant” > „romba bobbant”
 - ◆ „meddig kell leadni azt a szurva kakdogát?”
 - ◆ „szemmiféle szokás”
 - ◆ „keresd a kombát”
 - ◆ „az öregségi nyugdíjrendszerek”
 - ◆ „itt iszok a tlinikán”
- Anticipációs hiba
 - Perszeverációs hiba
 - Törléses (deléciós) hiba
 - betoldásos hiba
 - Felcserélési hiba
-
- ◆ A kvark: a fonémák minimális megkülönböztető jegyei
 - Mshg-k fonetikai jegyei SOHA nem befolyásolják a mgh-kat

A szótag

- ◆ „*unanimity of opinion*” > „*unamity of opinion*”
- ◆ „*Morton and Broadbent point out*” > „*Morton and Broadpoint*”
- ◆ „*Stockwell and Schachter*” > „*Schachwell and Stockter*”

- ◆ Ugyanazok a kategóriák alapvetően

- ◆ Tervezési egység: a fonémák felcserélődésekor sokszor ugyanabban a szótaghelyzetben maradnak

Hangsúly és hanglejtés

- ◆ Gandour: a tonális nyelvekben (pl. thai) a „hanglejtésbotlás” is van – magyar?
- ◆ Az angolban a hangsúly lehet értelem-megkülönböztető jegy

Szavak, morfémák

- ◆ „*aludtam próbálni*”
- ◆ „*azt adtad, mondjam oda?*”

- ◆ Sokszor derivációs és inflexiós morfémák is felcserélődhetnek a szavakon

Szavak

- ◆ A szótévesztések lehetnek szemantikai és fonológiai alapúak is
- ◆ misantrop - disantrop
- ◆ „gin and tonic” > „gin and topic”

A funkciószavak és tartalmas szavak elkülönülése:

- a tartalmas szavak gyakran felcserélődne
- a funkciószavak hátramaradnak, vagy „elcsúsznak”

Frázis vagy kifejezés

- ◆ *Autóval mentem a nagymamához. vs „Nagymamával mentem az autóhoz.”*
- ◆ A frázisok is kicserélődhetnek egymással
- ◆ Önjavítás (Clark és Clark)
 - Ha elismérlünk valamit, nem a hibától, hanem azelőttről kezdjük
 - ◆ A legmagasabb szikláról má..., szikláról néztem le.
- ◆ MacClay és Osgood - konferenciabeszédek
 - Általában a szintaktikai határvonalakon ismétél, és nem ott, ahol a hiba történt (gondolati egységtől)

Tagmondatok

- ◆ Garrett : 85% -a a szócseréknek egy tagmondaton belül volt
- ◆ Fromkin: 79%
- ◆ Vagyis a beszédet nagyrészt tagmondatonként tervezzük
- ◆ A fonológiai szabályok egy része tagmondathatárokat nem lép át:
- ◆ „The chef mixed the sup and then made your sandwich”
- ◆ „The chef mixed the soup and the maid your sandwich”

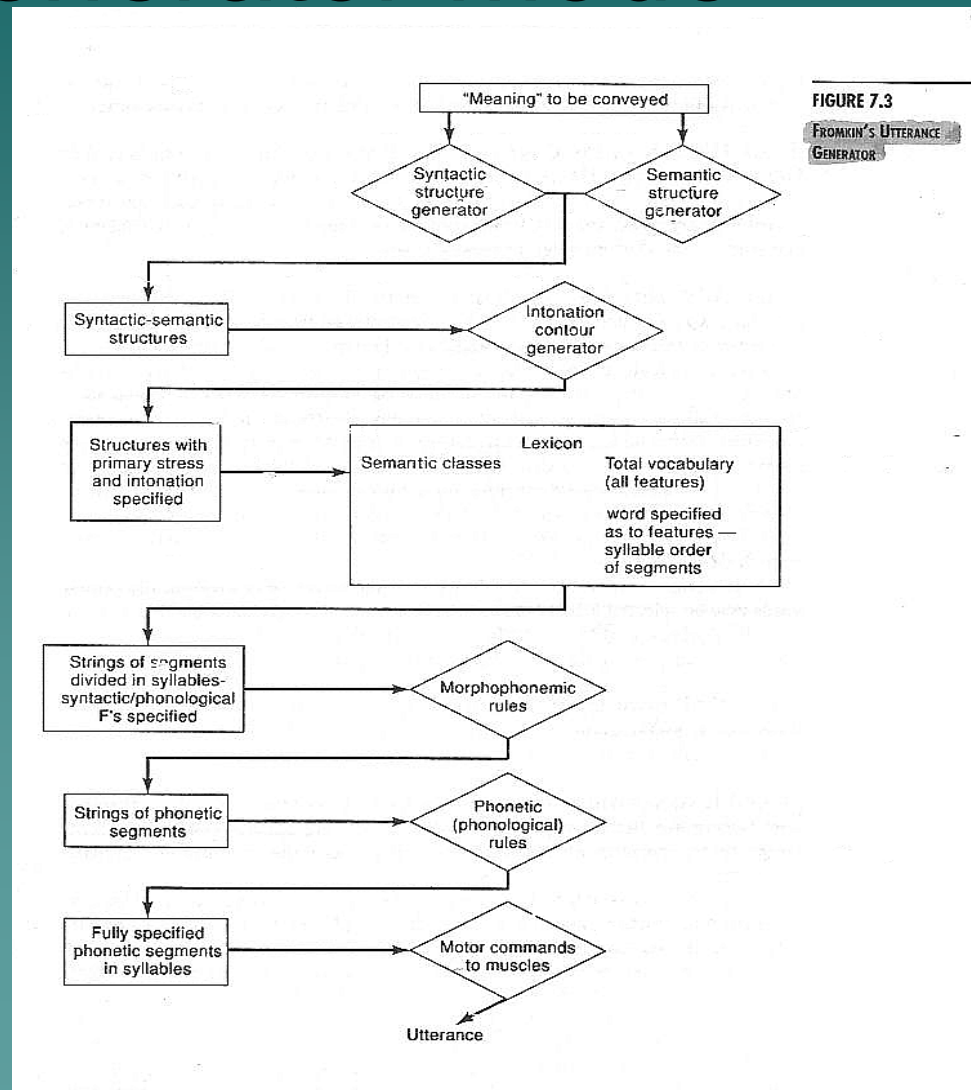
Nyelvtani szabályok

- ◆ Helytelen vagy nem létező formák generálása
- ◆ „*tegnap Kati evett a süteményből*” > „*tegnap Kati ett a süteményből*”
- ◆ A fonológiai szabályok működnek azért
- ◆ Nyelvtani sorrendezési hiba
- ◆ „fel se állni fog tudni”
- ◆ „fel se állni tudni fog”

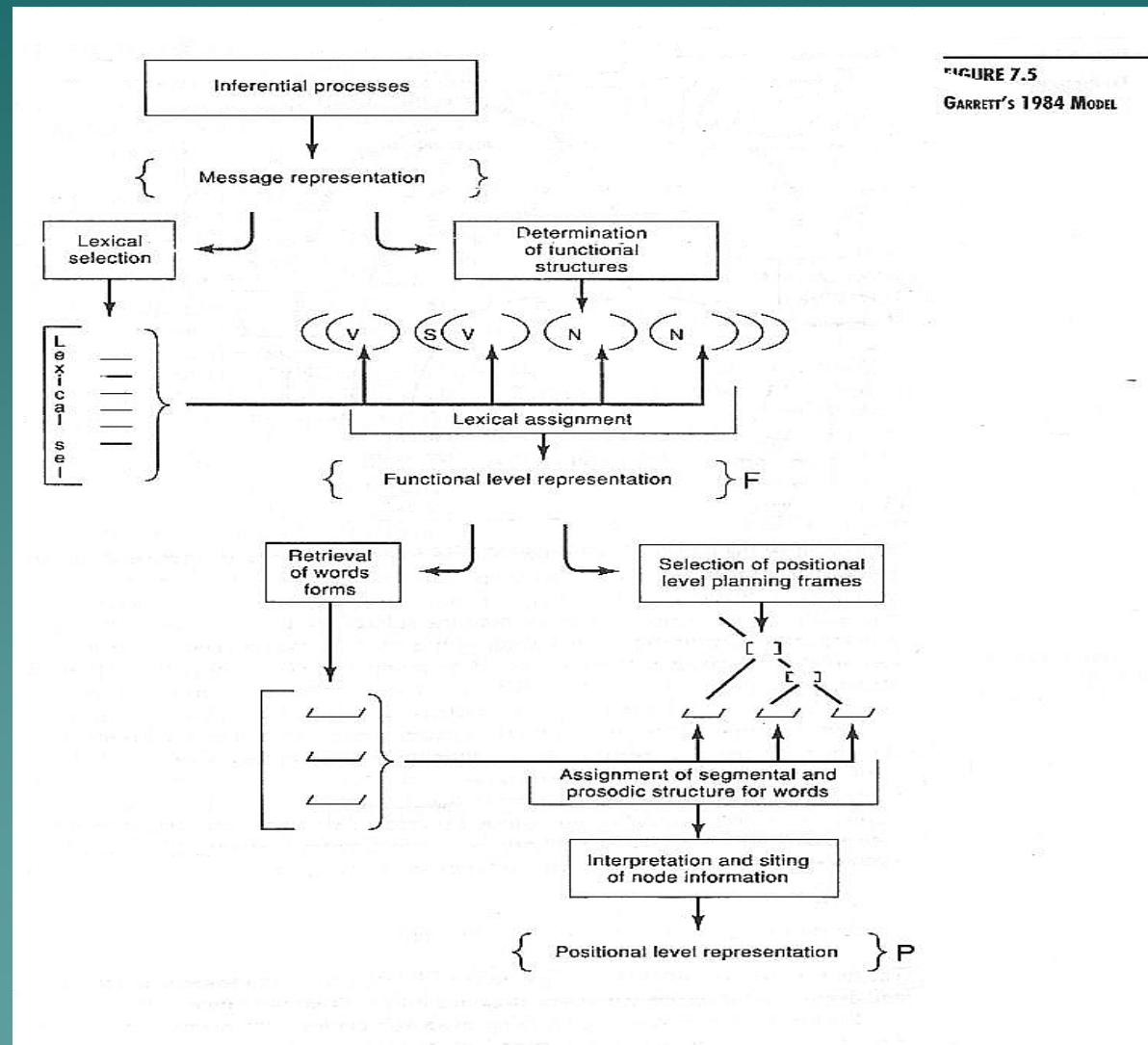
Fogalmi keveredés

- ◆ *„Most, hogy így kútba fulladtunk”*
- ◆ *„Mi történt, hogy így hirtelen magadba borultál?”
(fordultál?)*
- ◆ *„Biztos agyregése van”*
- ◆ *„Nem akarom szórni a pénzt, mint majom a farkát”*
- ◆ *„Úgy látom, dugunkba dőltünk”*

Victoria Fromkin: The Utterance generator model

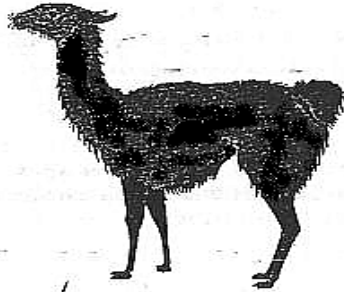

Garrett Modellje, 1984

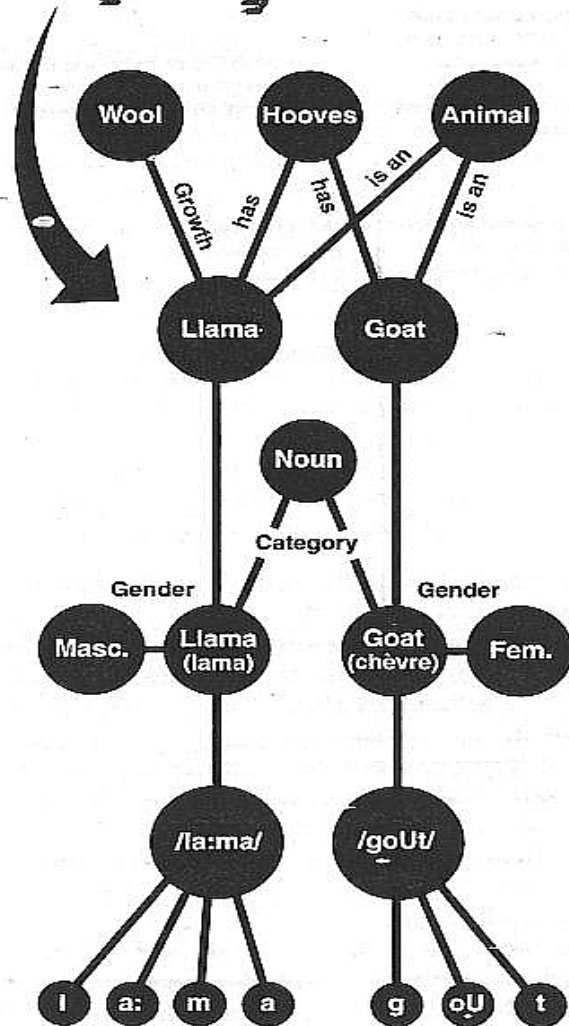
Levelt (1989) modellje

- ◆ Intention – preverbal message
- ◆ Formulator
 - grammatikai átkódoló – lemma
Szemantikai és szintaktikai tulajdonságok
 - Lexéma
Fonológiai tulajdonságok
- ◆ Phonological Encoder – intonáció és hangsúly
- ◆ Articulator – motoros tervek

The Image

The first step on the path where thoughts flow into words can be thinking about or seeing the image of the thing you want to talk about, like a llama. A word that is known but that is not frequently used will take more time to recall.

The Lexical Level, or Concept

The image activates the lexical module, or node, for llama, carrying all the information the brain has stored about llamas: an animal with hooves, wool, etc. Each node is believed to be a widely distributed network of connected neurons in the brain. Adjacent lexical nodes for related words, like sheep, goat, animal, etc., are also activated; the information is passed on to the next module for processing.

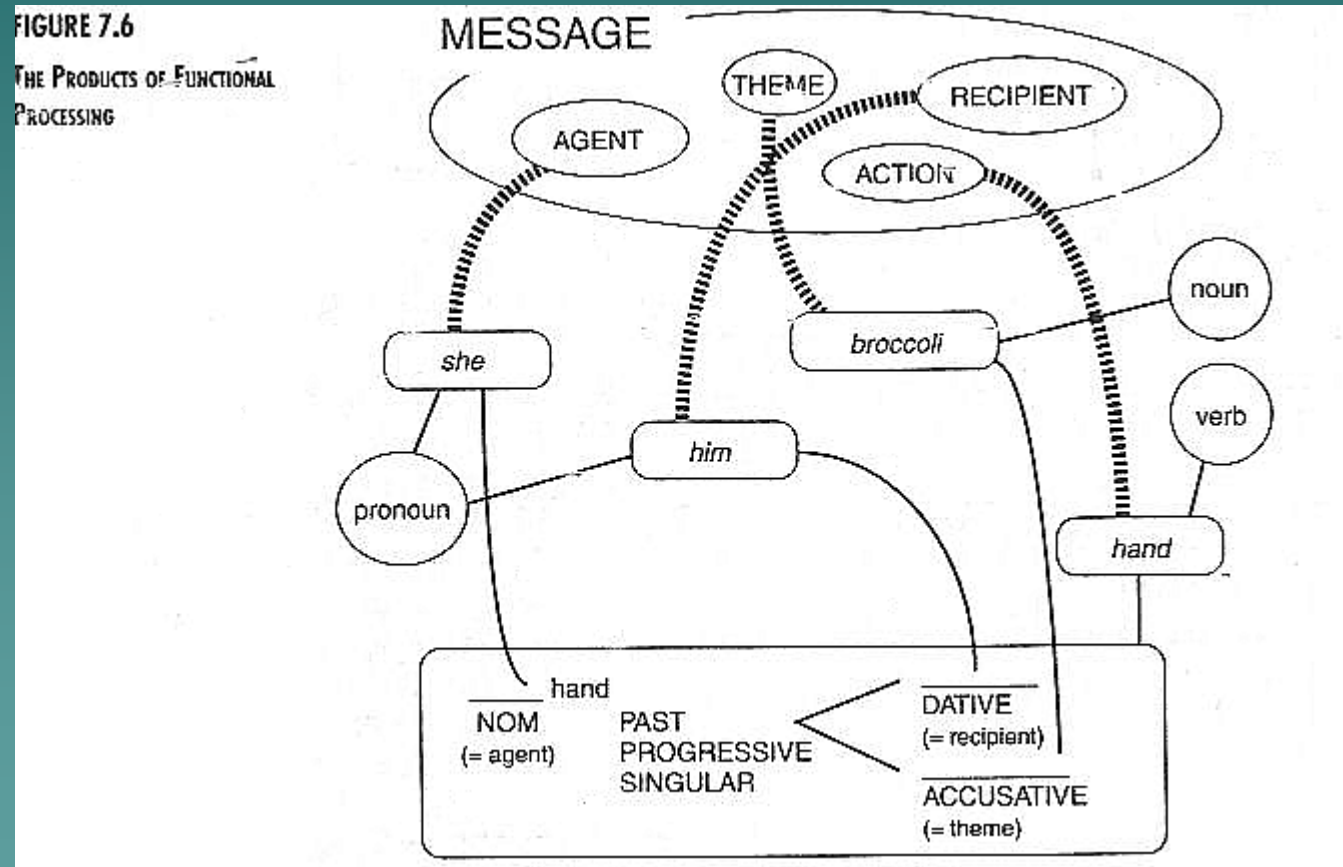
The Lemma Level

All the activated concepts are passed on to this level, where proper syntax is assigned to each one. These rules of language include word order, gender if appropriate, case markings, and other grammatical features. Meanwhile, the various activated concepts compete; usually the most highly activated wins, but the more competing concepts interfere, the longer it takes to generate the desired word.

The Lexeme Level

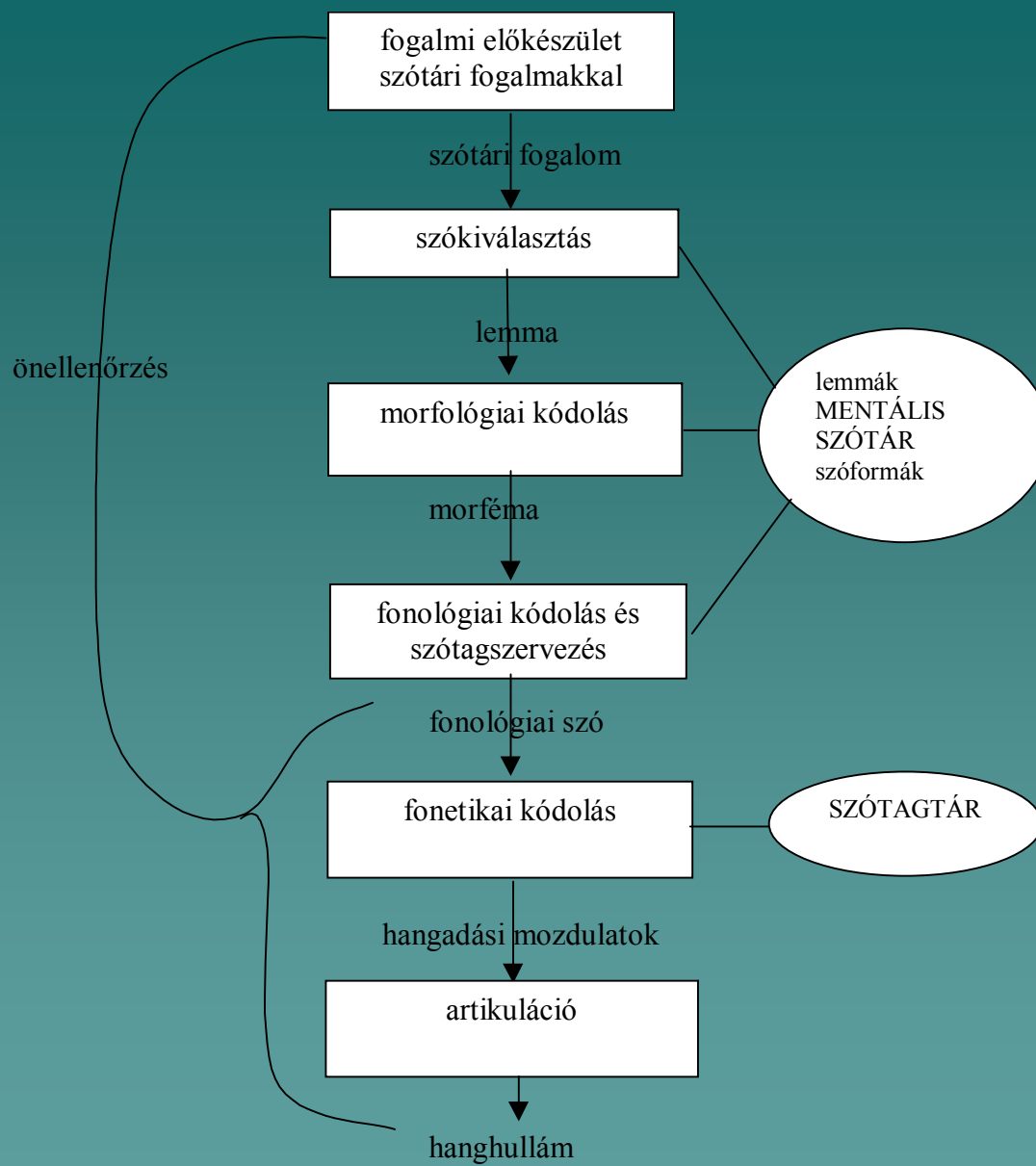
Turning the desired concept into a spoken word requires matching the syntactical elements from the lemma level to the sounds that make up a language, not just syllables but stresses, rhythms, and intonation. This is where the tip-of-the-tongue phenomenon occurs, perhaps because a given lexical node was not sufficiently activated to make it to the lexeme level.

She handed him some broccoli a funkcionális szint eredménye

Levelt modellje

- ◆ Van egy másik, monitorozó alrendszer is
- ◆ Beszédmegértési rendszer:
Saját hibák kijavítására
Nooteboom: kijavítja a beszélő
75% a fonológiai hibáknak
50% a lexikai hibáknak

Dell modellje konnekcionista hálózat

- ◆ Terjedés minden irányban –
interakció

